

O 19. SVETOVOM KONGRESE HOSPODÁRSKYCH DEJÍN V PARÍŽI

Práve skončený 19. svetový kongres hospodárskych dejín (WEHC) by bol možno len ďalším v poradí týchto kongresov, nanajvýš s niekoľkými charakteristickými črtami, ktoré si so sebou odnieslo do histórie každé podobné podujatie. Teraz by to platilo len vtedy, keby nebolo po pandémie a nebolo kvôli nej celé podujatie už o rok presunutú. V takejto situácii, keď navyše ďalšia pandemická vlna klope na dvere, je, ba musí byť, v mnohých smeroch takýto veľký kongres úplne odlišný ako tie všetky pred ním. V tejto správe sa budem zamýšľať práve nad uvedenými osobitosťami a nad tým, do akej miery budú mať zásadné kongresové zmeny trvalý charakter.

Predchádzajúci kongres v Bostone sa konal v lete v roku 2018. O tri roky nato sa mal uskutočniť kongres v Paríži. Kvôli kovidu sa preložil až na leto 2022 a uskutočnil sa v dňoch 25. – 29. júla v novopostavenom a modernom kampuse Condorset na severe francúzskej metropoly, kde sídlia najnovšie nielen pracoviská Sorbonny, ale aj rôznych špičkových francúzskych vedeckých organizácií. V tomto modernom stánku vedy na okraji Paríža sa po rušnom Bostone cítili hospodárski historici trochu ako vo vyhnanstve. Rozsiahle priestory zivali prázdnotou a ešte stále bol cítiť stavebný ruch. Sterilné a odludštené prostredie bolo daňou za špičkový moderný areál, v ktorom sa ešte nič nedokázalo zabývať. Pravda, okrem dobre vykímených parížskych krýs, ktoré sa z času na čas túlili priestormi medzi pavilónmi.

Autor týchto riadkov sa hospodárskych a iných historických kongresov (historické vedy, sociálne dejiny, východoeurópske dejiny, agrárne dejiny) zúčastňuje pravidelne už od roku 1990, teda odvtedy, keď už nebola účasť podmienená mimovedeckými kritériami. A práve teraz, po prvý raz vôbec, nebola vydaná kniha s kompletným kongresovým programom a s podrobným rozpisom všetkých sekcií a sprievodných podujatí, výborný sprievodca a ešte lepšia pamiatka na hektické kongresové rokovania. Pravda, všetko sa dalo preklikať v predstihu na internete, ale to tak typické prebiehanie z jednej sekcie do druhej sa týmto úplne znemožnilo. Rovnako ani spontánne rozhodnutia jednotlivcov o zmene osobných plánov v daný deň naraz už neboli možné alebo len s komplikáciami. Spolu s programom chýbal aj zoznam všetkých účastníkov kongresu, ďalšia praktická pomôcka, bez ktorej si nikto doteraz žiadny kongres nevedel predstaviť. A naraz išlo o realitu! Človek nevdojak uvažuje: išlo o výsledok neistoty s účasťou ľudí do poslednej chvíle alebo zámer vyhnúť sa presnému počtu účastníkov, ktorý bol určite výrazne nižší v porovnaní s predchádzajúcimi podujatiami, ak nie najnižší vôbec. Aspoň recepcie, inokedy nabité, že by špendlík neprepadol, teraz charakterizovali poloprázdne sály a dostatok pitia a jedla aj pri rozchode všetkých prítomných. Zrušenie veľkého galavečera nebolo vyvolané zrejme len pandemickými dôvodmi, ale i touto situáciou.

Na neexistencii zoznamu účastníkov sa nepochybne podpísala skutočnosť, že mnohí si zaplatili online-pripojenie a rovnako vystupovali na sekciách len online. Takáto hybridná forma pred pandemiou z pochopiteľných dôvodov neexistovala. Nebolo to šťastné riešenie, hoci mnohí, ktorí na finančne náročnú účasť nemali prostriedky, zvolili túto finančne najlacnejšiu formu prezentácií. Mnohí prísť nemohli z politických či zdravotných dôvodov a takto mohli vstúpiť do rokovaní. Druhá vec je, že z hybridných sekcií nezostal najlepší dojem. Spojenie nebolo vždy najlepšie a atmosféra bezprostred-

nej výmeny názorov je nenahraditeľná. Ruskí vedci boli z rokovaní zo známych príčin vyradení, len sem-tam sa zúčastnili sekcií formou online vystúpení, pričom išlo najmä o také, kde figurovali ako spoluorganizátori.

Nakoniec až vďaka masívnej kritike na adresu organizátorov, ktorí sa bránili nezmyselnou ochranou osobných údajov, dostali (len registrovaní) účastníci kongresu podrobné informácie o programe a účastníkoch. Z nich vyplynulo, že na kongrese bolo 1 150 priamych a 300 online pripojených účastníkov. Nepochybné, negatívny rekord za posledné desaťročia.

Ťažko povedať, akým smerom sa bude uberať ďalší vývoj. Možno klasickým kongresom, ako sme ich poznali desaťročia, už odzvonilo. Hybridná forma zostane trvalou súčasťou vedeckého života a komunikácie. Na druhej strane je všeobecne známe, že takéto vedecké kongresy majú aj iný význam a úlohy: stretnúť sa s ľuďmi možno síce aj online, ale vypíť pohár vína už nie. Kde sa majú prerokovať budúce projekty, publikácie a spolupráca, ak nie pri kuloárnych stretnutiach, pri dobrej káve či jedle? Kde je inak možné stretnúť desiatky ľudí, ku ktorým by sme sa online nikdy nedostali? Vyhládať ich v správnom poradí a sústrediť ich v rovnakom čase na jednom mieste?

Tradičná kongresová predajná výstava kníh bola ďalším sklamaním. Akoby predajcovia odhadli svoje minimálne možnosti. V porovnaní s obrovskými športovými halami či štadiónmi, kde sa pri kanadských kongresoch spoločenských a humanitných štúdií konajú výstavy kníh, ktoré sú vždy aj veľkou spoločenskou udalosťou a obľúbeným miestom stretávania sa ľudí, surové parížske industriálne priestory a dvaja-traja návštevníci prechádzajúci sa medzi stánkami asi len šiestich-siedmich vydavateľstiev pôsobili ako z inej planéty. Nechcem napísať, že z mŕtvej planéty. Ceny kníh sa od posledných predpandemických kongresov vyšplhali cez stoeurovú hranicu a 10 % zľavy pôsobili v tomto kontexte až smiešne. Faktom tak je, že vedecká kniha sa už stáva úplným luxusom. Autor týchto riadkov si po prvý raz na kongrese nekúpil ani jednu knihu a keby iné nedostal v rámci tradičnej osobnej „výmeny“, odchádzal by s prázdny kufrom.

Ďalšou zaujímavou skutočnosťou, ktorá však už súvisí s organizátormi kongresu a ich preferenciami bol fakt, že stredná a východná Európa sa ocitli v úplne marginalizovanej situácii. Určite to súviselo aj s ostrakizáciou ruských historikov, ale príčiny tohto javu mali hlbšie korene. Globálne témy a prístupy sa stali dominantnými. Keď sa pozrieme na kongres historických vied v poľskej Poznani, ktorý sa konal o mesiac neskôr, zistíme, že tam bol prístup organizátorov úplne iný. To isté platilo aj pre dominanciu 20., prípadne ešte 19. storočia, keďže vyslovene stredovekých tém bolo v Paríži ako šafranu. Aj v tomto smere našla poľská Poznaň určite väčšiu rovnováhu.

Ďalším negatívnym poznatkom bola minimálna účasť historikov zo strednej Európy. Išlo o spojené nádoby s absenciou sekcií, lebo Paríž bola určite dostupnejšia ako Boston alebo Kyoto. Neposledným dôvodom je stav hospodárskych dejín v stredoeurópskom regióne, ktorý stráca svoju základňu a predstavuje ho stále menší počet historikov, pričom väčšina z nich nemá ambíciu prezentovať sa na takomto svetovom podujatí. A to je veľká škoda. Nové prístupy, metódy i témy sú stále dostatočnou inšpiráciou, aby sa človek na takýto kongres aj uprostred dovolenkového obdobia vydal. Chýbali aj ázijskí historici, ktorí sa týchto kongresov predtým zúčastňovali v masovom počte.

Stredoeurópske dejiny sa v najmarkantnejšej miere demonštrovali na dvoch sekciách, na ktorých sa aktívne zúčastnil aj autor týchto riadkov. Prvá mala charakter historiografických analýz, keďže každý z referátov postupoval podľa jednotnej štruktúry, sledoval nielen vnútorný vývoj historickej disciplíny, ale aj diskurz so Západom, prípadne vlastným exilom. Organizátorkou sekcie i hlavnou editorkou pripravovanej publikácie vo vydavateľstve Routledge bola (je) A. Doležalová z Prahy. Ako komentátorka vystupovala C. Albrecht (Ada, Ohio), o situácii v jednotlivých krajinách referovali Ž. Lazarevič (Ljubljana), A. Sosnowska (Varšava), B. Murgescu, M. Gheboianu, I. M. Marcu (všetci Bukurešť), o východonemeckej historiografii A. Fair-Schulz (New York) a o Ukrajine A. Kravčenko (Edmonton, Alberta). O problematike hospodárskeho vývoja v 19. storočí so zreteľom na priemyselnú revolúciu v stredoeurópskej historiografii vystúpil s prednáškou R. Holec (Bratislava). Diskusia ukázala, že národné historiografie a jej jednotliví protagonisti (J. Purš, M. Myška, A. Klíma, J. Kuczynski, W. Kula a ďalší) zostávajú vďačnou a produktívnou témou. K stredoeurópskej historiografii sa vrátili v ďalších sekciách i niektorí ďalší zámorskí historici.

Druhú vyslovene stredoeurópsku sekciu organizovali maďarské historičky J. Klement, M. Hidvégi a Á. Pogány (všetky Budapešť) a týkala sa ideových zdrojov a praktických podôb podnikateľstva v strednej Európe. Prednesené príspevky komentoval A. Resch (Viedeň) a P. Germuska (Budapešť). Na tému žobráckych koncesií ako istej formy podnikania hovorili B. Stolleová a E. Kubů (Praha). Konkrétnym podnikateľom a ideovým zdrojom ich podnikania sa venoval Ž. Lazarevič (Ljubljana), v jeho prípade išlo o rodinu Tönnies. O mlynárskom podnikaní v Budapešti a jeho vývoji informovali J. Klement a Á. Pogány (obe Budapešť). O vydavateľstve Melantrich prednášali E. Kubů (Praha), keď spoluautor J. Šouša nebol prítomný. J. Slavíček (Praha) hovoril o špecifikách českého medzivojnového družstevníctva v 20. storočí z podnikateľského hľadiska, T. Olejniczak (Varšava) zase o poľskom podnikaní tesne po prvej svetovej vojne. R. Holec (Bratislava) sa sústredil na komparáciu Baťovcov a Slováka J. Pálku, ich ideových podnikateľských zdrojov a diametrálne odlišných výsledkov podnikania. M. Hidvégi (Budapešť) hovorila o firme Tunggram, P. Germuska o podnikateľských zručnostiach v štátnom vojenskom priemysle v Maďarsku po roku 1945, predovšetkým však v období socializmu. O privatizácii v bývalej NDR po roku 1990 vystúpil s prednáškou Damian Bębnowski (Lodz). Podnikateľstvo a podnikanie patrí k tradičným témam hospodárskych dejín v strednej Európe.

Tie sekcie, ktoré mal autor týchto riadkov možnosť navštíviť, mali kolísavú úroveň a nie vždy naplnili všetky očakávania. Rozpačité dojmy z kongresu nezmažali ani vydarené plenárne akcie s globálnymi témami (napr. africkými hospodárskymi dejinami v európskych interpretáciách). Výsledkom všetkého potom bolo, že namiesto súboja a lobingu viacerých kandidátov o usporiadanie budúceho kongresu, nenašiel sa nakoniec ani jeden riadne pripravený kandidát. A to nás znovu stavia s veľkým otáznikom pred otázkou, ako budú vyzerat' nasledujúce kongresy. A či vôbec v tradičnej podobe budú.

Roman Holec
(Historický ústav SAV, Bratislava)